

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Статтю присвячено питанням формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки. Презентовано авторський погляд на сутність комплексу особистісно орієнтованих технологій навчання, що сприяють формуванню комунікативної культури майбутніх перекладачів (ігрові, ситуативні, діалогічно-дискусійні, інформаційно-комунікаційні та ін.) та забезпечують взаємодію за схемами “студент – студент”, “студент – викладач”, “студент – студенти”, “студент – комп’ютер – студент”, “студент – комп’ютер – (студенти + викладач)”.

Ключові слова: комунікативна культура, особистісно орієнтовані технології навчання, майбутні перекладачі.

Курс України на перехід до ринкових відносин та інтеграцію її в Європейську спільноту, інтеграційні процеси та зростаюча участь України в гуманітарних і миротворчих місіях ООН, різноманітні програми культурних та освітніх обмінів, значне розширення ділових контактів спричинили значний попит на професію перекладачів, яка виникла нещодавно, хоча переклад – безсумнівно, стародавній вид діяльності. Нині близько 250 університетів і ВНЗ Європи готують перекладачів, попит на яких стрімко зростає. За даними вивчення ринку лінгвістичних послуг Європейського Союзу, його оборот зростає щонайменше на 10% щороку і може досягти 20 млрд євро до 2015 р. [1]. Професія сучасного перекладача досить багатогранна, вимагає широкої ерудиції та високої освіченості з більш глибокими знаннями у певній галузі (в якій спеціалізується та працює перекладач), розвинутої комунікативної культури, вільного володіння як іноземною, так і рідною мовами. Перекладач має вільно вступати в діалог, визначати свою галузь і роль у багатомовній комунікації, встановлювати контакти з представниками різних етнічних, мовних, релігійних, соціокультурних груп та замовниками, виявляти ініціативу в пошуку замовників, розповсюджувати пропозиції про свої послуги.¹

Вивченням особливостей підготовки майбутніх перекладачів та їх професійної компетентності займаються вітчизняні та зарубіжні науковці: В. Комісаров, Л. Латишев, Р. Міньяр-Белоручев, В. Сафонова, І. Халєєва, Ю. Хольц-Мянттярі та ін. Питання змісту навчання професіоналів-перекладачів останніми роками перебуває у зоні особливої уваги дослідників (М. Брандес, Л. Латишев, Г. Мірам, В. Провоторов, А. Семенов, Л. Черноватий, А. Чужакін та ін.). Особливості підготовки майбутніх фахівців, здатних до вирішення сучасних проблем комунікації, визначають такі вчені, як: А. Алексюк, С. Архангельський, І. Богданова, Н. Боритко, С. Броннікова, Н. Волкова, І. Гапійчук, Л. Гапоненко, О. Грейліх, В. Гриньова, В. Зінкевічус, І. Зязюн, В. Кан-Калік, А. Капська, Н. Морзе та ін.

Мета статті – розкрити сутність комплексу особистісно орієнтованих технологій навчання, що сприяють формуванню комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Щодо особистісно орієнтованих технологій, то І. Підласий так охарактеризував їх основні риси: “Вона увібрала в себе визначні досягнення ринкового демократичного способу життя і новітні здобутки педагогіки: 1) пошанування демократичних свобод громадян, насамперед права на вільний вибір освіти; 2) тривалий досвід функціонування освіти в ринкових умовах, що привело до її повної переорієнтації на задоволення потреб громадян; 3) поширення ідей гуманізації освіти, коли людина визнається вищою цінністю; 4) забезпечення реальної можливості повного задоволення потреб кожної людини у відповідності з її намірами, цілями, життєвою стратегією” [2]. І хоча автор її називає “поблажливою”, “більш ощадливою, енергоощадною для учителів і учнів”, але “найменш продуктивною” [2] серед технологій, що він аналізує, для нас найвагомішими є такі її характеристики: концентрація на особистості (Person Centered Approach, К. Роджерс), індивідуалізація процесу навчання, створення сприятливих умов для розвитку нахилів і здібностей кожного, хто навчається, комфортність навчальної діяльності, справедливість у діях педагогів, віра в студента, його сили і можливості, духовне спілкування з майбутніми фахівцями, створення умов для самореалізації особистості у процесі взаємодії з іншими.

Як відзначає Т. Іванова, особистісно орієнтовані технології навчання передбачають перетворення суперпозиції викладача і субординізованої позиції студента в індивідуально-рівноправні позиції. Персоналізація та діалогізація освітнього процесу вимагають адекватного включення у цей процес особистісного досвіду (почуттів, переживань, емоцій, відповідних їм дій і вчинків) суб'єктів навчальної діяльності, спираються на застосування системи форм співробітництва. При їхньому впровадженні має дотримуватися певна послідовність, динаміка: від максимальної допомоги педагога студентам під час вирішення навчальних завдань до поступового зростання їхньої власної активності до повної саморегуляції в навчанні та появи відносин партнерства між ними. Перебудова форм співробітництва, пов'язана зі зміною позицій педагога і студента, “призводить до можливості самозміни суб'єкта навчання, що самостійно прокладає собі шляхи саморозвитку” [3, с. 90].

До особистісно орієнтованих технологій навчання, що забезпечують формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, гарантують успішну їх самореалізацію у подальшій професійній діяльності, зараховуємо сукупність способів, прийомів та засобів комунікативної діяльності у системах “викладач – студент”, “студент – студент”, “викладач – комп'ютер – студент”, “студент – комп'ютер”. Ці технології спрямовані на оволодіння майбутніми перекладачами комунікативними вміннями й навичками, стимулювання до самовдосконалення.

Впровадження особистісно орієнтованих технологій навчання передбачає зміну форми комунікації у навчально-виховному процесі з викладацького монологу (однобічна комунікація) до багатопозиційного навчання у формі полілогу, де відсутня суворая полярність і концентрація на єдиному правильному погляді викладача, що дає змогу будувати систему відносин, у якій усі елементи процесу взаємодії більш мобільні, відкриті й активні (багатобічна комунікація); реалізацію у навчальному процесі механізму взаємообміну між викладачами й студентами рольовими функціями (діалогічна взаємодія, спільне визначення мети діяльності, створення ситуацій вільного вибору, взаємооцінювання, пошук і репрезентація навчального матеріалу).

До складу комплексу особистісно орієнтованих технологій увійшли ігрові технології (ділові, рольові, ситуаційно-рольові, інтерактивні й симуляційні ігри),

які дають змогу імітувати реальну діяльність перекладача в тих чи інших штучно відтворених заданих професійно спрямованих ситуаціях (наприклад, конфліктна ситуація із замовником перекладу; підготовка перекладача до офіційних переговорів, презентація діяльності фірми в конкурентному середовищі; конкурс професійної майстерності перекладача, депресія перекладача), що імітували соціально-рольову поведінку перекладача. Так, ділова гра “Соціограма перекладача: традиції і перспективи проектування” передбачала залучення майбутніх перекладачів до творчих груп – генерування ідей, їх захист і критика, остаточне прийняття рішень. Загальновідомо, що діяльність перекладача передбачає комунікацію. Отже, програючи різноманітні ситуації практичної професійно спрямованої діяльності, студенти здобувають необхідний комунікативний досвід, виробляють стратегії комунікативної поведінки. Певну увагу приділено й методам самопізнання і самодіагностики майбутніми перекладачами власних особистісно-професійних якостей.

Особливої уваги надано заходу “Ярмарок вакансій у сфері перекладацьких послуг”, що проводився сумісно з роботодавцями і провідними фахівцями-менеджерами перекладацьких агенцій, які посідали ролі суддів конкурсу перекладацької майстерності.

Зазначимо, що при структуруванні інформації у формі завдань-ролей втрачувалось: наявність у студентів характерних для професійно спрямованої мови типів висловлювань; норми професійного етикету; емоційна забарвленість висловлювань, що передають ставлення гравців до інформації й особистості гравців; використання синонімічних висловлювань як альтернативних мовних засобів; поєднання вербальних і невербальних засобів комунікації для встановлення комунікативної взаємодії гравців. Обравши певну роль, студенти отримували не заданий шаблон поведінки, а “шкалу можливостей”, яка істотно розширюється й оптимізується завдяки оволодінню комунікативними знаннями, вміннями й навичками, безперервне нагромадження комунікативного досвіду і закріплення його як обмеженої кількості прийомів комунікативної поведінки. У процесі багаторазового повторення цих прийомів студенти формують стратегії їх використання у різноманітних комунікативних ситуаціях, індивідуальний стиль комунікації.

Використання тренінгів зумовлено їх можливостями щодо: формування навичок міжособистісної взаємодії, розвитку рефлексивних здібностей, зміні стереотипів, що заважають особистості майбутнього перекладача справлятися з нестандартними ситуаціями професійної діяльності, можливості самореалізації у спілкуванні. Ефективною формою виявився розроблений та апробований авторський тренінг комунікативних умінь, спрямований на допомогу студентам в усвідомленні власних недоліків у розвитку вербальних та невербальних умінь, виявленні й оцінюванні потенційних можливостей, реалізації здобутих знань на практиці. Тренінг включає різноманітні методи роботи: аналітичні вправи, психотренінги, експертну роботу, рефлексію власної комунікативної діяльності, що стимулює бажання студентів до самовдосконалення.

Реальний обсяг нагромадженого тезаурусу студентів, вміння аргументувати власну думку, аналізувати дії вчителів з позицій продуктивності й ефективності комунікативної діяльності перекладача, знаходити й обґрунтовувати лінії поведінки, рівень усвідомлення суперечностей між невербальним виразом суб’єктів комунікації та їх психологічним змістом, вміння надавати комунікативний смисл невербальним проявам студентів і викладачів фіксувався у процесі виконання завдань на моделювання професійних ситуацій (спостереження здійс-

нюється за певною схемою, оцінювання – за відповідними критеріями) й аналіз комунікативних ситуацій (колективних, групових, дидактичних).

Основними діалогічно-дискусійними технологіями навчання студентів професійно-педагогічній комунікації нами обрано: діалог (безпосередній та опосередкований), диспут (“Професійна діяльність перекладача у XXI сторіччі”, “Особливості професійного спілкування перекладача”), дискусію (“Сучасний стан розвитку сфери перекладу”), “мозкову атаку” (“Особистість ефективного перекладача XX і XXI століття”), розмовну “буз” групу, есе. Увагу зацентровано на методах “творчих прецедентів”, які орієнтували студентів до виконання таких видів пошуково-дослідницьких завдань, як автобіографічні історії, аналіз професійних ситуацій, твори-роздуми, проект тощо. Крім того, застосовано метод “портфоліо” (Л. Тархова) як портфель персональних досягнень майбутніх перекладачів щодо набуття необхідних компонентів конкурентоспроможності. Складовими портфоліо виступили банки: теорій і концепцій, проблемних науково-педагогічних ситуацій, власних ідей, результатів самостійних мікродосліджень, рефлексивних самопостережень, пропозицій і рекомендацій. Впровадження зазначених технологій перетворює навчальний процес на співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де студент і викладач є рівноправними, рівнозначними суб’єктами навчання.

Для навчання студентів веденню опосередкованого діалогу передбачено використання програм обміну повідомленнями в режимі реального часу, що дають змогу реалізувати взаємодію за схемами “студент – комп’ютер – студент”, “студент – комп’ютер – (студенти + викладач)”. Інтенсивність опосередкованого діалогу між суб’єктами навчального процесу детермінована засобами комп’ютерної комунікації.

Доцільним виявилось застосування диспуту, дискусій (круглий стіл, засідання експертної групи, форум, симпозіум, дебати, судове засідання). Результати впровадження технологій – зміни у характері взаємодії між студентами, викладачем та студентами: формування орієнтації на врахування емоційного стану партнера із взаємодії, створення сприятливої емоційної атмосфери, активізація ствердження студентом власного “Я”; позитивна динаміка рівня сформованості комунікативних умінь.

Збагачення класичної лекції нетрадиційними прийомами, які активізують діяльність майбутніх фахівців, дало змогу впровадити лекцію-бесіду (діалог), лекцію-дискусію, проблемну лекцію, лекцію-консультацію, лекцію – вдвох. Особлива увага приділялася лекції-аналізу конкретної педагогічної ситуації, яка розглядається як технологія вирішення ціннісно-сміслових проблем, проблемних ситуацій ціннісно-сміслових конфліктів об’єктивної й суб’єктивної реальності, комунікативно-рефлексивних завдань-ситуацій, ситуацій, зміст яких самостійно підібраний студентами (в основі – метод “Case-study” – метод комплексного вивчення явища).

З метою формування у студентів умінь писемного мовлення виділено: творчі письмові завдання (есе), виконання письмових завдань. Впроваджено технології індивідуальної підтримки, що реалізуються шляхом створення ситуації успіху та передбачає підбір поєднаних завдань, заохочення проміжних дій, диференційовану допомогу.

Комплекс особистісно орієнтованих технологій у нашому дослідженні передбачає їх органічне поєднання з діагностичними процедурами з метою вибору

їх оптимального поєднання для студентів кожної групи, виявлення прогалин у формуванні певних умінь та їх усунення.

Висновки. Зазначимо, що сфера діяльності перекладача – міжмовна усна комунікація у різних галузях та за різноманітних умов – фактично є безмежною. Для реалізації професійних функцій перекладач має володіти високим рівнем комунікативної культури. Розроблений нами комплекс особистісно орієнтованих технологій, спрямованих на формування комунікативної культури майбутніх перекладачів може бути реалізовано у повному обсязі або частково під час проведення семінарських і практичних занять із дисциплін психолого-педагогічного та фахового спрямування.

Список використаної літератури

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [під ред. С.Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Іванова Т.В. Культурологічний підхід до формування педагогічної майстерності / Т.В. Іванова // Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти : монографія. – К., 2003. – С. 83–95.
3. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І.П. Підласий. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2004. – 616 с.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2013.

Дельцова И.А. Личностно ориентированные технологии формирования коммуникативной культуры будущих переводчиков

Статья посвящена вопросам коммуникативной культуры будущих переводчиков в процессе профессиональной подготовки. Представлен авторский взгляд на сущность комплекса личностно ориентированных технологий обучения, которые способствуют технологии формирования коммуникативной культуры будущих переводчиков (игровые, ситуативные, диалогично-дискуссионные, информационно-коммуникативные и др.) и обеспечивают взаимодействие в системах “студент – студент”, “студент – преподаватель”, “студент – студенты”, “студент – компьютер – студент”, “студент – компьютер – (студенты + преподаватель)”.

Ключевые слова: коммуникативная культура, личностно ориентированные технологии, будущие переводчики.

Deltsova I. Personality-oriented technologies of future interpreters' communicative culture formation

The article is devoted the questions of future interpreters' communicative culture formation in the process of professional preparation. The author's approach to the essence of personality oriented technologies complex of studying which helps to form communicative culture of future interpreters' (playing, situational, dialogue and discussion, information and communicative etc) and provide co-operation in the schemes “student – student”, “student – teacher”, “student – students”, “student – computer – student”, “student – computer – (students + teacher)” has been presented.

Key words: communicative culture, personality oriented technologies of studying, future interpreters.